

Historia 01b

Lärare
Patrik Svensson

År 1360 utrustade den danske kungen Valdemar Atterdag en här och tog tillbaka Skånelandskapen. Därefter för han med sin flotta mot Öland och Gotland. Den så kallade "brandskattningen" av Visby 1361 hör till de berättelser som ofta återberättats i mer eller mindre fantasifulla versioner. Den är exempelvis ett stående inslag i medeltidsveckan i Visby.

Efter Valdemars erövring kom Gotland, fränsett kortare mellanspel, att tillhöra Danmark fram till 1645.

Men vad hande egentligen då den danske kungen anlande till Gotland?

DIN UPPGIFT

Du ska med stöd i de källor som du finner nedan författa en kort lärobokstext kring vad som hande då Valdemar Atterdag kom till Gotland. Viss ledning kan du få av nedanstående frågor:

- Vilket år inträffade brandskattningen?
- Vilken hållning intog Visbyborna? Var det endast bönderna, och inte borgarna, som gjorde motstånd?
- Hur förhåll sig den svenske kungen Magnus Eriksson?
Vilken installation hade han till Valdemar Atterdags företag?
- Vilka slutsatser kan man dra av det arkeologiska materialet?
- Vad hande med rikedomarna?

1. Magnus Eriksson i brev till Visby den 1 maj 1361

Magnus, av Guds nåde konung i Sverige, Norge och Skåne, till borgmästare och råd i staden Visby hälsning med Gud. Som ni vet har det kommit till vår kännedom, att några av våra fiender sammansvarjer sig till vår och hela rikets skada och fördärv, och i hemlighet förbundet sig att med vapenmakt och en stark här angripa ert område []. Därför förmanar vi och befäller vi er strängt att dag och natt vara på er vakt [] så att riket inte måtte lida någon skada genom ovarsamhet från er sida.

2. Magnus Eriksson till S:t Clara kloster i Stockholm den 3 juli 1361

Vi Magnus, av Guds nåde konung i Sverige, Norge och Skåne, görer vederligt att vi fritager alla som lyder under nunnorna i S:t Clara kloster i Stockholm från den ledning som nu blivit påbjuden. Givet i Stockholm i Herrans år 1361 före åttonde dagen efter apostlarna Petrus och Paulus dag.

3. Valdemar Atterdags privilegiebrev till Visby den 29 juli 1361
Vi, Valdemar, av Guds nåde danskarnas och vundernas konung, och Kristoffer, vår son, hertig av Lolland, bekräftar genom detta brev, att vi beviljat borgmastare, råd och borgerskap i vår stad Visby alla fri- och rättigheter som de sedan gammalt åtnjutit. Vi ger dem tillstånd att liksom kopman från andra städer i vårt rike fritt barga strandat gods vid vårt rikes stränder. Visbyborgare får fritt handla överallt i vårt rike. Vi beviljar dem också rätt att i överensstammelse med gammal sedvana prägla eget mynt. Närvarande vittnen vid detta avtal har varit hogborne fursten hertig Erik av Sachsen, riddarna Nikolaus von Limbeck, Henning von Podebusk och Valdemar Sappi. Till bekräftelse av att vi alltid obrottsligt ska hålla dessa loften har vi Valdemar, konung av Danmark, och Kristoffer, hertig av Lolland, hängt våra sigill under detta brev. Skrivet år 1361 på den helige Olovs dag.

4. Utdrag ur Hanserecesse den 1 augusti 1361
Krigsfolk och proviant må utföras till den svenske och norske kungen men på intet sätt komma i handerna på den danske kungen.

5. Utdrag ur Magnus Erikssons brev den 15 augusti 1361
[Magnus omtalar att] kung Valdemar av Danmark med en i hemlighet samlad, talrik har utan vårt och våra undersåtars vetande på ett grymt sätt angripit våra län: Gotland och Öland med brand, dråp och rov.

6. Utdrag ur Magnus Erikssons och Håkans brev den 8 september 1361
Vi, Magnus och Håkan, Magnus son, Konung i Norge, kungor att vi slutit förbund med sjöstaderna, nämligen Lubeck, Hamburg, Wismar, Rostock, Stralsund, Greifswald, Anklam, Stettin, Kolberg, Bremen och Kiel på den betingelsen att vi ska bidra med 2 000 riddare och vapnare med nodiga skepp mot kungen av Danmark och hans hjälpare och alla dem som bedriver sjöroveri, närmare bestämt till ett anfall mot Skåne, Gotland och Öland.

7. Utdrag ur Visbys brev till hansestäderna den 15 december 1362
[Vi vill påminna er om att] vi sistlidna år i vår stora nod friade sådant gods, som ni lämnat hos oss, genom att lämna vårt eget gods i stället.

8. Utdrag ur *Libellus de Magno Erici rege* (en smädeskrift mot Magnus från cirka 1370)
Den tredje olyckan var, att kungen [Magnus Eriksson] tillät den danske kungen med sin här gå i land på två av hans öar – på det sätt som de båda tidigare avtalat sines emellan – och försöka sig på att intaga öarna. På det första stället, Öland, dräpte den danske kungen mer än 500 människor. Efter att ha intagit borgen lade han hela öen under sitt herravalde. Han rovade allt han hade lust till och insatte sina fogdar på borgen och över hela landet. Den andra öen heter Gotland. Dess invånare har sedan heden tid av god vilja åttlytt den svenske kungen och inte på minsta vis varit den danske kungen till förtret. Denna ö vann den danske kungen i tre slag, och efter att ha slagit ihjäl 2 000 män och ha lagt en tung skatt på landet, krävde han trohet av dem som återstod. Han drog därefter bort och har ännu i dag detta land i sina händer som sitt eget. En kung som på detta sätt överger sina får, han kan med rätta kallas förradare, men den som rovar andras får och dräper oskyldiga människor, han må heta mordare och ogudlig morderare.

9. *Sjallandskronikan* (cirka 1380)

1361 [] Kung Valdemar, som inte vill sova bort tiden till ingen nytta, utan snarare ville kasta sig över oskyldiga, utrustade en stor flotta med en arme, sökte sig till svenske kungens domaner. Han angrep Oland och belägrade Borgholm. Han intog slottet, insatte sina egna befälningssmän där och befäste borgen ytterligare. Hela ön erövrades.

Därifrån drager han till Gotland, där han i tre slag tillkämpar sig seger och vinner hela ön nästan utan förluster, samtidigt miste en stor mängd av hans män livet. Därefter drager han mot Visby, som frivilligt öppnar sina portar för honom. Han driver guld, silver, pälsverk ut ur staden, han kom därefter med sitt folk lyckligt och väl hem till sitt eget land.

10. *Lubeckskronikan* (cirka 1380)

In dem iare cristi MCCCLX do besammelde konink Woldemar van Denemarken en grot heer, unde spraak, he wolde se bringhen, dar goides unde sulvers ghenoch were, dar de swine eten ute den sulveren trogen, unde vurde se in Gotlande, unde makede dar vele riddere up deme lande, unde sloch alto vele volke darneden, wente de bunnan weren ungewapent unde strides unbewonen. He toch vort vor de stad to Wisbu, se toghen em enjeghen ute der stad, unde gheven sik an des konighes hulde, wente se seghen wol, da der nyn wederkiwent was. Aldus krech he dat land unde nam von den borgheren der stad grote beschattinge an gholde unde an sulver, unde toch sinen wech.

Svensk översättning

I Herrens år 1360 samlade kung Valdemar av Danmark en stor här och sade att han ville föra den till ett ställe där det fanns guld och silver i överflöd och där svinen åt ur silvertråg. Och han förde dem till Gotland och dubbade många till riddare där. Och han drapte mycket människor där, eftersom bonderna var obehäpnade och ovana vid strid. Han tågade vidare till staden Visby, men borgarna gick honom till mötes utanför staden och överlämnade sig åt kungens nåd, eftersom de insåg att motstånd var omöjligt. På detta sätt fick han staden i sitt våld och tog en stor skatt i silver och guld av stadens borgare, innan han drog bort.

11. *Skånsk årsbok* (cirka 1385)

1362 Kung Valdemar förde en stor flotta och här till Gotland, började krig med lantbefolkningen, drapte många och intog staden Visby.

12. *Minneskorset på Korsbetningen i Visby* (cirka 1380)

I Herrens år 1361, tredje dagen efter Sankt Jakobs dag [27 juli], föll framför Visbys portar i danskarnas händer de här begravna gutarna. Bed för dem.

13. *Visby gråbrodersklosters nekrologium* (cirka 1420)

a) År 1361 kom samme kung Valdemar till Gotland med en stor här och förde med sig flera hertigar från Tyskland. Det var den heliga Maria Magdalenas dag [22 juli]. Dagen efter den helige Jakobs dag [25 juli] kampade han med landets bönder framför stadens södra port och dodade 1 800 av dem i striden, varpå han omedelbart fick staden Visby efter underhandlingar. Slutligen den helige Augustinus dag [28 augusti] seglade han bort, medförande en dyrbar skatt av guld och silver, som han tagit från staden och landet.

b) 1361 Valdemar, Danmarks kung, erövrade Gotland och Visby och slog ihjäl bortåt 1800 bönder i slaget Sankt Jakobs afton. En stor skatt tog han från staden och vände därefter hem med sitt folk.

14. *Inskrift i Fide kyrka* (tidigt 1400-tal)

Edes succense gens cesa dolens ruit ense emulus ecce canis capitur
Gudlandia Danis

Svensk översättning

Husen är uppbrända, ett lidande folk nedhugget, harjande med svärd går fram, se, en hunds like, Gotland erövrades av danskar.

[Inskriften är ett kronogram som innehåller de latinska bokstaverna för året 1361 DDCCCLVVI]

15. Forbindelsedikten (svensk kronika från mitten av 1400-talet)

gudh foga sa thz [det] alt forgik
som han villet till danmark fora
tha for thz som man maa hora
for tyuste skar [Tjust skargård] ppa een sten
bleff bade skipp ok gotz j gen
ok alla the j skyppet varo jnne
forgingos madher aath thz sinne

16. Arild Huitfeldt, *Danmarckis Rigis Krønike* (cirka 1600)

1361 [] Kung Valdemar drog med sin har först till Oland, där han slog ihjäl 500 man, belagrade och besatte Borgholm och insatte där en hovitsman samt gjorde hela landet underdånigt. Men, sedan han dragit bort, fick svenskarna landet tillbaka. Från Oland fortsatte Valdemar till Gotland, där han besegrade allmogen i tre slag på en dag. Av landfolket föll 1800. Då han nådde fram till staden, ställde invånarna sig valvilliga till honom. Han ville dock inte draga in genom porten utan lät riva ned ett stycke av muren och drog så in med hela sin har. Detta skedde fjärdedagen före Sankt Jakobs dag. Här samlade han ett oräkneligt stort byte och rov och seglade därefter hem med sin rikedom. Ett av hans skepp, lastat med dyrbart gods, taget från kyrkor, kloster och borgare, blev kvar vid Karlso

17. Hans Nielssøn Strelow, *Cronica Guthilandorum* (1633)

[Valdemar] kom till landet vid Chronevold, där invånarna strax levererade ett slag med honom, i slaget segrade kungen. Sedan samlade de sig på nytt och bjöd honom stängen vid Fjale myr i Masterby. Andra dagen höll de på nytt på samma ställe ett tredje slag, och då blev den gotländska styrkan tillintetgjord. På platsen lät han sätta upp ett stenkors, som står i Grens gård. Om det har flyttats från Fjale myr eller om platsen där gården finns har legat i myren är mig obekant.

Då man i Visby fick höra talas om det stora nederlag, som gutarna lidit mot kungen, och fick underrättelse om att danskarna hade för avsikt att belagra Visby, lät de riva husen i forstaderna utanför östra och norra porten – vilka sedan aldrig blivit uppbyggda igen – och sammankalla sitt folk.

Kungen drog med sin krigsmakt fram till Visby och belagrade staden. Borgarna gjorde utfall mot honom, varvid 1800 man blev ihjälslagna. Stadsbefolkningen kunde snart inte utstå längre belägring och bjuda mera motstånd. Man gick ut till kungen, svor honom trohet, och överlämnade stadens nycklar.

På platsen där detta skedde lät kungen som minnesmarke uppresas ett stenkors och lät där uthugga dessa ord: "Anno Domini MCCCXLI feria tertia post jacobī, ante Portas Visby, in manibus Danorum ceciderunt Gothenses, hic sepulti, crate pro iis" [Svensk översättning: I Herrens år 1361, tredje dagen efter Sankt Jakobs dag, föll framför Visbys portar i danskarnas händer de här begravna gutarna. Bed för dem.]

Men han ville inte dra in genom portarna ty han fruktade förraderi – eller därför att det inte skulle sagas, att borgarna givit sig under honom, och att han inte med krigsmakt vunnit staden. Han lät i stället riva ner ett stycke mur vid den södra porten och här drog han in med hela sin har. Och då man murat upp muren igen, lät kungen uppsätta ett minnesmarke med uppgift om hur många man som gått i varje led. Det var 11 man i varje led.

Valdemar lät bygga ett kapell utanför Visby vid slottsbetesvallen till minne av de döda och fallna. Han kallade det Sølffberrig [Solbargning, det vill säga solnedgång] eftersom det var mot aftonen som han vann staden. Det har sedermera blivit ett nunnekloster.

Valdemar samlade ett omätligt stort byte och rov och gjorde ett kontrakt med Visbys borgare: om de innan tre solmarken kunde fylla tre av de största ölkaren med silver, skulle staden få behålla sina gamla rättigheter. Ölkaren blev uppställda på torget, och alla lämnade godvilligt sina bidrag – ty de hade många guld- och silversaker gömda i muren. Samma dag blev de också fyllda.

Därefter frånrovade han alla kyrkor och kloster deras silver, guld och värdefulla stenar, som han lät taga ur helgonbilderna – särskilt de båda karbunkelstenar i Vårfrukyrkan som satt i muren, man ser fortfarande markena efter dem. De sken om natten lika klart som solen om dagen, och varje natt vakade 24 man över samma kyrka, så att ingen vågade gå in där efter solens nedgång. Även klockorna i kyrkorna rovades. Dock gick det kungen illa för denna saks skull när ett av hans skepp kom till Karlso, sjönk det med topp och tavla med allt det dyrbara gods, som han låtit taga från kyrkor och kloster och borgar.

Kung Valdemar insatte sina fogdar i landet jämte några som skulle hålla folket i lydnad och tvång, hålla ting och sammankomster, vilka annu kallas valdemarsting. Men dessa fogdar upptrade så grymt, att allmogen reste sig och slog ihjäl dem.

18. Gotlandsk folksång (uppteckning från omkring 1650)

Det vaare dig betre heime blifue
Valdemar med varum Luff
End du imod Gutherna vill stride
Valdemar med varum Luff oc Moydum

Spure din Fott, spure din Fott
Valdemar med varum Luff
Dig kommer nu Gotherne ridend imod
Med varum Luff oc Møydum

Oversättning Fott = fitta, Luff = karlek, Møydum = modom

19 Arkeologiska utgravningar (1905, 1912 och 1928–30)

Sex olika massgravar har hittats på området Korsbetningen strax utanför Visbys ringmur. Sammanlagt 1 185 skelett har påträffats. I gravarna fann arkeologerna även ett tjugotal förvånansvärt välbevarade rustningar. Av de gravar som undersökts fördelar sig ålder och skador på följande vis:

Tabell 1 De stupades ålder

< 20 år	20–55 år	över 55 år
22 %	64 %	14 %

Tabell 2 Skador

Kranier	221 (varav 14 % i nackbened)
Overarm	23
Underarm	26
Lårben	39
Underben	240